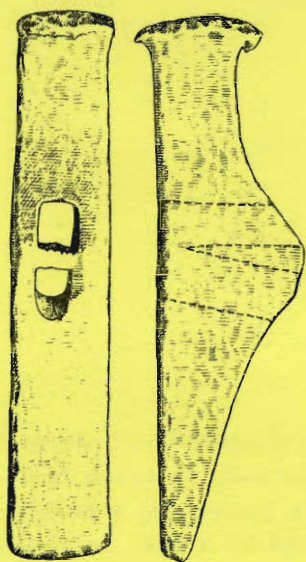

MUINAIS- TUTKIJA

4.90

MUINAISTUTKIJA 4/90
SUOMEN ARKEOLOGISEN SEURAN
TIEDOTUSLEHTI

Toimitus:

Ulla Lähdesmäki, Turun yliopisto, Arkeologian osasto,
Henrikinkatu 2, 20500 Turku.

Anne Vikkula, Helsingin yliopiston arkeologian laitos,
Meritullinkatu 1 A 4, 00170 Helsinki.

Lauri Pohjakallio, vastaava toimittaja, Lounais-Hämeen
museo, Wahreninkatu 12, 30100 Forssa.

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Painos 120 kpl.

ISSN 0781-6790

Turun yliopiston offsetmonistamo.

KOKOUSHUTSU

Suomen arkeologinen seura ry:n sääntömääräinen vaalikokous pidetään 29.11.1990 klo 18.00 museoviraston Historian toimiston kokoushuoneessa.

Sääntömääräisinä asioina valitaan hallitukselle puheenjohtaja vuodeksi 1991, kaksi hallituksen jäsentä erovuoroisten tilalle kolmivuotiskaudeksi 1991-1993 sekä kaksi tilintarkastajaa ja varatilintarkastajaa tarkastamaan kuluvan vuoden tilejä. Erovuoroiset hallituksen jäsenet ovat Ulla Lähdesmäki ja Ari Siiriäinen. Edelleen sääntömääräisinä asioina hyväksytään toimintasuunnitelma, liittymis- ja jäsenmaksun suuruus sekä tulo- ja menoarvio vuodelle 1991.

Tervetuloa

HALLITUS

*

SEURAMME TOIMINTAA RAHOITETAAN MERKITTÄVILTÄ OSIN JÄSENMAKSUIILLA. ESIMERKIKSI MUINAISTUTKIJA ILMESTYY NIIDEN KERTYMÄN TURVIN. VALITETTAVAN MONI SEURAN JÄSEN ON LAIMINLYÖNYT MAK-SUN KULUVAN VUODEN OSALTA. JOS ET OLE MAKSUISTASI VARMA, KYSY LEENA RUONAVARALTA JA HUOLEHDI, ETTÄ JÄSENMAKSUASIASI ON MAHDOLLISIMMAN PIAN HOIDETTU! ÄLÄ UNOHDA NIMEÄSI MAKSUTOSITTEESTA.

Käännä

Suomen arkeologinen seura ry:n sääntömääräinen vaalikokous
29.11.1990 klo 18.00 museoviraston Historian toimiston ko-
koushuoneessa

ESITYSLISTA

1. Kokouksen avaaminen ja laillisuuden ja päätösvaltai-
suuden toteaminen
2. Esityslistan hyväksyminen työjärjestykseksi
3. Kokouksen puheenjohtajan valinta
4. Kokouksen sihteerin valinta
5. Kahden pöytäkirjantarkastajan valinta
6. Kahden ääntenlaskijan valinta
7. Hallituksen puheenjohtajan valinta vuodeksi 1991
8. Kahden hallituksen jäsenen valinta kolmivuotiskaudeksi
1991-1993 erovuoroisten tilalle
9. Kahden tilintarkastajan valinta tarkastamaan kuluvan
vuoden hallintoa ja tilejä
10. Kahden varatilintarkastajan valinta
11. Toimintasuunnitelman hyväksyminen vuodelle 1991
12. Liittymis- ja jäsenmaksun suuruudesta päättäminen
13. Tulo- ja menoarvion hyväksyminen vuodelle 1991
14. Uusien jäsenten hyväksyminen
15. Ilmoitusasiat
16. Muut esille tulevat asiat
17. Alustukset ja keskustelu
18. Kokouksen päättäminen

RAUTAINEN PÄIVÄ TURUN KURALASSA

6.10

Avaussanoissa **Juhani Kostet** kiiteeli erityisesti Varaan panosta arkeologisen seuran ja Turun maakuntamuseon isännöimän tilaisuuden järjestelyissä. Arkeologeja muistutettiin Turun liki 100-vuotiaasta kaupunkikaivausperinteestä sekä todettiin esihistorian osuuden lisääntyneen viime aikoina ja ilmeisesti korostuvan jatkossakin. Kostetin tervetuloitovotus osoitettiin suomalaisten lisäksi viidelle mukana olleelle virolaiselle ja yhdelle neuvostoliittolaiselle arkeologille.

Esa Suominen tarjosi katsauksen kansanomaiseen raudanvalmistukseen Kainuussa. Vanhin tutkittu sulatto on Kajaanissa ja on n. 2200 vuotta vanha. Taito tuli idästä ja ilmeisesti viljanviljelyn alku osuu samoihin aikoihin. Kontakti "perusväestöön" häviää rautakaudella, jolta tutkimuksen piiriin on saatu ohikulkijoiden jälkeensä jättämää aineistoa. Raudanvalmistuksen perinne lienee välillä katkennut, kunnes sitten on taas n. 1000 vuotta vanha raudan kuoppasulattolöytö Hyrynsalmelta. Kainuu on maamme viimeisiä kansanomaisen raudanvalmistuksen alueita, jossa se päättyi mm. teollisen raudanvalmistuksen syrjäyttämänä. Näistä viimeisistä ajoista on säilynyt jonkin verran perimätietoa.

Kainuun maakuntamuseon toimesta suoritettiin vuonna 1988 rautahyttien inventointia lähinnä Hyrynsalmella. **Eero Nas**kali on museoviraston toimeksiannosta tutkinut vuosina

1982-83 kolme raudanvalmistuspaikkaa. Esa Suominen on kahden viime vuoden aikana suorittanut hyttikaivauksia Oravivaaran Viidansuolla ja Kytömäen Hyttisuolla, joista viimeksimainitulla työ on vielä kesken ja jatkuu ensi vuonna. Kaivausten tuloksia selviteltiin diakuvilla havainnollistuen.

Harto Roth selvitteli Säkylän Pyhäjoen Luukelan Tupamäen tutkimustuloksia. Paikka löytyi 1988 suoritettujen inventointien yhteydessä. Seuraavana ja kuluvana vuonna paikalla on suoritettu kaivauksia. Aluksi näytti siltä, että siellä olisi merovinkiaikainen polttokalmisto. Kaivauslöydöt eivät kuitenkaan viittaa siihen, vaan esiin saatiin viisi raudanpelkistyskuoppaa. Niistä saadut radiohiiliajoitukset ovat yksi merovinkiajalta, kaksi keskiajalta ja yksi uudelta ajalta. Tämänvuotisessa kaivauksessa tutkittiin selvä polttohauta ja löydettiin ilmeisesti toinen. - Havainnollisen tutkimusraportin jälkeen näimme vielä videofilmin kaivauksesta. Tutkimus jatkuu.

Jüri Peets kertoi raudanvalmistuksesta Virossa yleensä sekä muinaismetallurgiasta. Vuosina 1988-90 on kokeiluja tehty vanhojen mallien mukaan. Uuneja on ollut kahdenlaisia sekä osaksi maanalaisia että kokonaan maanpäällisiä. Lopuksi nähtiin toimia havainnollistanut videofilmi.

Ohjelman jälkeen seuramme piti sääntömääräisen kokouksen. Tärkeimpänä asiana keskusteltiin ja siirrettiin hallituksen pohdittavaksi yhteistyön tarve ja muodot naapuriseurojen kanssa (mm. Ruotsi, Viro).

Päivä jatkui yhteiseen illanviettoon. Kiitokset tilaisuuden järjestäjille!

KANSANOMAINEN RAUDANVALMISTUS ETELÄ-SAVOSSA

Etelä-Savo tiedetään malmirikkaiden järvien alueeksi ja useat alueen pitäjähistoriat mainitsevatkin malminnoston ja raudanvalmistuksen. Tästä syystä maakuntamuseo aloitti kartoittavan tutkimuksen ko. perinteen tallentamiseksi toimialueellaan.

KUONAKASOJA, VALLEJA JA HIILIHAUTOJA

Raudanvalmistus on tunnettu Suomessa jo noin 2500 vuotta. Raudanvalmistuksen kukoistusaika Savossa on ollut 1500-1600-luvuilla, jolloin mm. Olavinlinnaa maksettiin veroja rautana. Todennäköisesti raudanvalmistustekniikka tunnettiin jo aiemminkin, mutta valmistuspaikkojen ikää on vaikea arvioida, sillä tekniikka pysyi lähes muuttumattomana vuosisatojen ajan. Kansanomainen raudanvalmistus tyrehtyi 1700-luvun loppupuolella, kun halvempi, tasalaatuinen teollinen rauta tuli markkinoille.

Rautaa valmistettiin suo- tai järvmalmista ja yleensä raudanvalmistuspaikat ovat keskittyneet näiden raaka-ainelähteiden läheisyyteen. Suosta tai järvestä nostettu malmi kuumennettiin l. pasutettiin, jolloin se puhdistui enimmästään kuonaineista. Tämän jälkeen ryhdyttiin varsinaiseen sulatukseen.

Sulatusuunit l. hyyt olivat maahan kaivettuja, kivillä vuorattuja kuoppia, joiden koko vaihteli 0,5-2 metriin. Sulatukseen tarvittava hiili poltettiin usein myös raudanvalmistuspaikan läheisyydessä. Raudanvalmistuspaikkoja soiden ja järvien rannoilta etsittäessä näkyvimpiä kiinteitä jäännöksiä ovat kuonakasat ja vallit sekä hiilihaudat.

MUISTITIETOA VALMISTUSPAIKOISTA

Näiden raudanvalmistuspaikkojen löytämiseksi ja tutkimiseksi sekä raudanvalmistusta koskevan muistitiedon tallentami-

seksi aloitti Savonlinnan maakuntamuseo tutkimuksen viime elokuussa Rantasalmen ja Juvan alueella.

Raudanvalmistuspaikkojen etsintä ja haastattelut päätettiin aloittaa "varmasta" alueesta. Lähdekirjallisuudessa useimmin mainittu alue oli Tuusjärven ympäristö sekä Juvan että Rantasalmen puolella. Tämän alueen jo tunnettuja raudanvalmistuspaikkoja on mainittu Rantasalmen historiassa ja kansalaisopiston Tuusmäen koulupiirin tekemässä perinnekuvuvihkossa.

Ilmoituksia raudanvalmistuspaikoista tai kuonaeiintymistä tuli runsaat kolmekymmentä, joista 27 tarkastettiin ja raudanvalmistuspaikaksi todettiin 22. Loput olivat tuhoutuneita paikkoja, joista näkyvissä oli enää "kuonaa pellolla". Paikat jakaantuivat eri kuntien alueelle seuraavasti: Rantasalmi 14, Juva 6, Sulkava 2. Mikkelin maalaiskunnassa Tuhkalassa sijaitsevaa löytöä ei voida varmuudella pitää raudanvalmistuspaikkana.

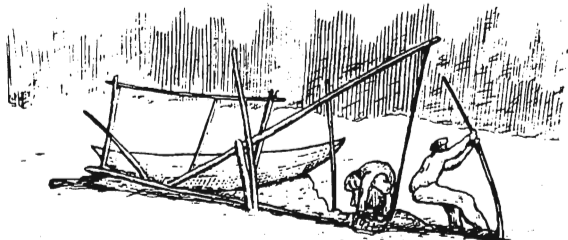
Varsinaisia haastateltavia oli neljä henkilöä, mutta arvokkaita lisätietoja antoivat oppaina toimineet maanomistajat ja kotiseutunsa historiasta kiinnostuneet.

JATKOTUTKIMUKSET

Tulevan kesän aikana on tarkoitus kartoittaa lisää näitä paikkoja lähinnä Sulkavan alueella ja haastateltuihin kerätä tietoja vuosisadan vaihteen malminnostoista Oravin ruukille (nostopaikat, työmenetelmät, kuljetusväylät jne.).

Raudanvalmistusta koskeva tutkimus on viime aikoina herättänyt kiinnostusta eri puolilla Suomea, joten alueellisten vertaailujen tekemiseksi ja kokonaiskuvan saamiseksi on selvitettävä perusteellisesti tämä kansankulttuurin ala sen omalla sydänalueella, Etelä-Savossa.

Tarja Hedman

SUOMALAIS-NEUVOSTOLIITTOLAINEN ARKEOLOGISYMPOSIUMI
"SUOMALAIS-UGRILAISTEN JA SLAAVIEN KULTTUURIPERINTÖ"
TALLINNASSA 10.-16.5. 1990

Ohjelma:

Perjantai 11.5.

- J. Selirand, Symposiumin avaus
- T. Seger, Kymmenentuhatta vuotta Suomen esi-historiaa. Vanhimpien radiohiiliajoitusten ko-keellinen kalibrointi
- V.I. Timofejev, Neoliittisen kivikauden krono-logian ongelmia Itä-Baltiassa
- M. Miettinen, Laukaan Hartikan kivikautinen kalmisto
- S. Pihlman, Suomen kansainvaellus- ja var-haisen merovinkiajan etnisyysskysymyksiä
- V.V. Sedov, Slaavilaisasutuksen ensimmäinen aalto Itä-Euroopan metsävyöhykkeessä ja itäme-rensuomalaiset
- P. Uino, Karjalan rautakauden lähteistä ja tutkimusongelmista
- A.I. Saksa, Laatokan Karjala ja suomalainen kulttuuri myöhäisrautakaudella
- E.-L. Schulz, Uusia tutkimustuloksia Hämeen-linnan Varikkoniemen muinaiselta kauppapaikal-ta
- J.A. Rjabinin, Unorzin muinaislinna - Volga-joen takaisen metsävyöhykkeen heimo- ja kaup-pakeskus 900-luvulta

Lauantai 12.5.

- J.N Nossov, Maanviljelykseen liittyvien työ- ja tarvekalujen kätkölöytö Holopji gorodokin asuinpaikalta
  - L. Söyrinki-Harmo, Lasten hautoja viikinki- ja ristiretkiajalta
  - V.A. Nazarenko, "Kuolleiden talojen" kehityk-sestä Laatokan seudulla
  - P. Purhonen, Suomen myöhäisesihistorialliset ristiriipukset ja varhainen kristillisuus
  - O.V. Ovsjannikov, Uhripaikka Petsoran tuntu-rilla (500-1200-luvuilta)
  - A. Mäesalu, Rautapukujen kehityksestä 1000-1300-luvuilla
- Teatteri "Estonia"

Sunnuntai 13.5.

- Työryhmän kokous (Rüütli 28)
- C. Carpelan, Arkeologisen tutkimuksen kysymyk-siä Fennoskandian Pohjoiskalotilla
- V. Lang, P. Ligi, Myöhäisrautakauden ja keski-ajan asuinpaikkojen tutkimustuloksista Virossa
- M. Huurre, Keskiajaltako? Pohjois-suomalaisten hajalöytöjen ajoitusvaikeuksia

- J. Peets, Muinaisesta raudantuotannosta Virossa
- J. Selirand, Symposiumin päättäminen

Maanantai 14.5.

Ekskursio Saarenmaalle

Tiistai 15.5.

Ekskursio Saarenmaalle

Keskiviikko 16.5.

Työryhmän kokous ja pöytäkirjan allekirjoittaminen (Rüütli 28)

Symposiumin osanottajat lähtevät Tallinnasta

* * * * *

Leena Söyrinki-Harmo

IHMISET KOHTAAVAT

Seitsemäs suomalais-neuvostoliittolainen arkeologisymposium pidettiin Tallinnassa 10.-16.5. 1990. Teemana oli "Suomalaisugrialaisten ja slaavien kulttuuriperintö". Ajaltaan aiheet olivat Suomen vanhimmasta kivilaudasta keskiajan lopulle.

Kivikautta käsitteleviä esitelmiä oli vain kolme. Aikaisemminkin kivilaudat aiheet ovat olleet aliedustettuina, mikä osittain johtuu siitä, että neuvostoliittolaisten puolelta symposiumiin ovat niin Moskovasta kuin Leningradista osallistuneet etupäässä rautakauden tutkijat ja Vi-

rossa taas kivikauden tutkimus on tällä hetkellä vähäistä. Tapio Segerin ja V.I. Timofejevin esitelmien pohjalta käydyssä keskustelussa korostettiin kuitenkin sitä, miten tärkeitä olisi saada vertailukelpoisia tutkimuksia ja ajoitustuloksia koko Itämeren alueelta.

Huomattava osa esitelmistä käsitteli yksittäisten muinaisjäännösten tutkimustuloksia ja -ongelmia. Toisen suuremman ryhmän muodostivat laajoja alueita kuten Karjalaa tai kallottialuetta koskevien tutkimusten historian ja tutkimussuunnitelmien (ja osin tulostenkin) esittely. Omana ryhmään voi pitää myös tiettyjen muinaisjäännöstyyppeiden kehitystä koskevia esitelmiä.

Etnisyyskysymykset olivat taustalla useammassakin esitelmässä, mutta Sirkku Pihlman ja V.V. Sedov keskittyivät nimenomaan niihin. Pihlmanin teoriat hautalöytöjen jakamisesta eri kansallisuusryhmien kesken eivät tässä yhteydessä herättäneet paljon keskustelua, sen sijaan Sedovin tulkinta slaavien roolista yhtenäisen itämerensuomalaisen kantakan- san hajoittajana aiheutti yleisen vastustuksen niin virolaisten kuin suomalaisten piirissä. Tässä yhteydessä sivuttiin myös aihetta, josta voisi keskustella pitkäänkin eli siitä, miten me tulkitsemme kieli- ja tutkimushistoriallisten rajojen yli toistemme materiaalia. Runsaasti keskustelua herätti myös Paula Purhosen esitelmä kristinuskon leviämisestä ja mahdollisuuksista tulkita vainajan uskonnollisuutta arkeologisen materiaalin pohjalta.

Suoraan Saarenmaan retkiohjelmaan liittyi Jüri Peetsin esitelmä raudanvalmistuksesta, saimmehan käydä siinä esitellyillä paikoilla seuraavana päivänä. Valitettavasti emme kuitenkaan nähneet raudanvalmistuskokeilusta kuvattua videofilmiä.¹

Retket ovat alusta lähtien olleet tärkeä osa symposiumien ohjelmasta. Mahdollisuus päästä Saarenmaalle oli varmaan

---

¹ Filmi nähtiin Peetsin esitelmän yhteydessä Kuralassa 6.10.

se seikka, joka aiheutti poikkeuksellisen runsaasti esitelmätarjouksia Suomesta, niin ettei kaikkia valitettavasti voitu mahduttaa annettuun kiintiöön. Loppujen lopuksi matkalle pääsi myös alkuperäisen kiintiön ulkopuolelta Viron Muinaismuistoyhdistyksen ansiosta.

Retken aikana tutustuttiin muinaisjäännöksiin Vello Lõugaksen opastuksella. Ensimmäinen kohde oli Kõmsin tarhakalmisto, missä virisi vilkas keskustelu siitä, miten muinaisjäännökset pitäisi kunnostaa kaivausten jälkeen yleisölle esitettäviksi. Kogunen museokylä Muhulla oli täynnä kukkivia sireenejä ja idyllisiä näkymiä. Rakennustekniikasta kiinnostuneille se oli todellinen kultakaivos, sillä yhdessä rakennuksessa saattoi olla osia mitä erilaisimmilla työtavoilla toteutettuina. Muinaisjäännösten suojelun vaikeudet olivat taas puheenaiheena Muhun linnalla, jonka valleissa on suuria sorakuoppia muistoina tien pengertämisestä Muhun ja Saarenmaan välille.

Saarenmaan muinaisjäännöksistä komein ja kuuluisin lienee Asvan linnoitettu asuinpaikka. Suomalaisiin muinaisjäännöksiin tottuneelle tällaiset laajat maavallien ympäröimät muinaisjäännökset ovat aina elämys, sillä kuvissa ne menettävät monumentaalisuutensa.

Kuressaaressa kiertelimme kaupungilla ja kävimme tutustumassa Kuressaaren linnaan. Keskiajalta lähtöisin oleva piispanlinna on restauroitu varsin perusteellisesta, eikä keskustelusta puuttunut kriittisiä arvioita työn yksityiskohdista. Linnan ympärillä on ruotsalaisten 1700-luvulla rakentama linnoitus. Linnassa on Kuressaaren museon näyttely, johon kuuluu myös pieni, mutta perusteellinen katsaus Saarenmaan esihistoriaan. Lienee syytä mainita, Kuressaare vielä pari vuotta sitten oli Kingissepp ja aikoinaan Ahrensburg.

Yövyimme saaren pohjoisosassa Vöhman urheilukeskuksessa, jonka lähistöllä on kivi-kautinen asuinpaikka. Keväisen hämärän jo lähestyessä kävimme tutustumassa Paatsan linnoi-

tettuun asuinpaikkaan ja Tujun raudanvalmistuspaikkaan. Tujussa on myös tehty raudanvalmistuskokeita esiin kaivettujen uunien perusteella rakennetuissa uuneissa.

Salaperäisin näkemistämme kohteista oli Kaalin meteoriittikraateri ympäröivine rakenteineen. Vellon kertomus kraaterin pohjalta tulleista löydöistä ja sen tutkimusyrityksistä yhdistettynä Tacituksen kirjoitukseen muinaisaikaisista palvontamenoista "katseilta kätketyn järven" äärellä eteni jännittävästi kuin paras salapoliisitarina. Osana tarinassa olivat myös melko myöhäiset kansan käsitykset siitä, mistä suunnasta kaikki paha on tullut.

Arkeologeille harvinainen kokemus oli kiivetä kirkkoon ikkunasta ja katsella tiiliholveja yläpuolelta. Poidet kirkon vintiltä katseltiin räystäään ja seinän välisestä raosta näkymää muinaislinnalle. Itse kirkkosalissa ollutta holviruoteen alaosan veistosta ihailtiin vain tulitikkujen ja salaman valossa, mutta naishahmo muinaispuvussa saatiin kuvatuksi.

Viimeisenä retkikohteena olivat Virtsun linnan rauniot mantereen puolella. Paikan kaivauksien jälkeinen kunnostaminen on valitettavasti jäänyt puolittiehen.

Baltian poliittisen tilanteen muuttuminen oli selvästi havaittavissa symposiumissa: Viron kieli oli otettu symposiumin kolmanneksi viralliseksi kieleksi. Esitelmien ja puheiden tulkkaus suomen ja venäjän lisäksi viroksi ei Tallinassa ollut ongelma. Sen sijaan tilanne voi olla toinen, jos muutkin Baltian maat haluavat käyttää omaa kieltään vaikkapa ensi kerralla Helsingissä.

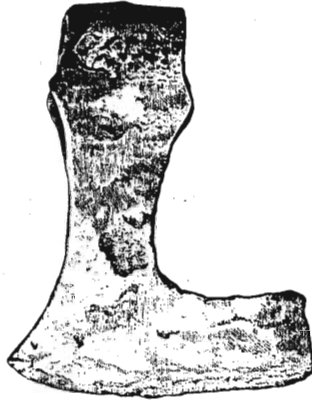
Tulkkaus on symposiumin annin kannalta ratkaisevassa asemassa. Pelkästään tulkkauksen varassa olevan kuulijan kannalta on masentavaa, jos tulkki joutuu kiireessä kääntämään runsaasti lyhentäen tai jopa kokonaisuuden kannalta oleellisia kohtia pois jättäen. Näin kävi joidenkin venäjänkielisten esitelmien kohdalla. Suomenkielisten esitelmien

käännös venäjäksi sujui käsittääkseni varsin moitteettomasti, mutta niinpä kaikki esitelmät olikin voitu lähettää hyvissä ajoin etukäteen tulkkien tutustuttavaksi. Alkuteksteissä taivutusmuodoissa esiintyneistä paikannimistä tosin tuli välillä huvittaviakin uusmuotoja.

Symposiumien surin merkitys on ehkä kuitenkin siinä, että ihmiset kohtaavat. Suomalais-neuvostoliittolaisissa puitteissa on kokoonnuttu jo niin monta kertaa, että osa joukosta tuntee toisensa varsin hyvin, kielivaikeuksista huolimatta. Virolaisten runsas mukanaolo loi tässä suhteessa uuden tilanteen, jossa kielisukulaisuuden helppous korostui kontaktien luomisessa. Kun tähän lisätään Tallinnan tapahtumat juuri symposiumin aikana, saattoivat venäläiset ajoittain tuntea itsensä sivustakatsojiksi.

Viron arkeologinen sura järjesti vastaanoton arkeologian keskuksessa Rüütlin kadulla. Monikielisten ja erilaisia yhdistyksiä, instituutteja ja tasavaltoja edustaneiden puheiden jälkeen siirryttiin kanttiinin tiloihin, joissa syötiin, juotiin, puhuttiin, saunottiin ja tanssittiin. Toinen saunailta oli Saarenmaalla, jolloin useimmat todella saunoivatkin. Rohkeimmat ja kestävimät kerääntyivät iltapalalle keittiön puolelle, missä laulettiin aamukolmeen yhdessä ja erikseen suomeksi, viroksi ja venäjäksi, tasavertaisina.

Öiden valvominen laulaen on kai useimmille tuttu asia ainakin opiskeluvuosilta. Tällä matkalla saimme siihen aivan uudenlaisen kosketuksen. Palattuamme Saarenmaalta illalla saimme kuulla uutisista, että venäläiset olivat yrittäneet vallata Viron parlamenttitalon ja nostaa punalipun salkoon. Virolaisia oli radiossa kutsuttu suojelemaan parlamenttia, ja mikä olikaan heidän tapansa tehdä se! Kylmään kevättiltaan he keräytyivät torille parlamentin edustalle laulamaan yhdessä ja kuuntelemaan parvekkeelle sijoittuneiden taiteilijaryhmien esityksiä ja poliitikkojen puheita. Kaikki olivat ystävällisiä toisilleen ja kahvia, teetä ja voileipiä tarjoiltiin ympärillä seisoville avokätisesti. Me emme jaksaneet koko yötä, mutta koskaan emme unohda.

Anne Vikkula

SUOJELU - ARKEOLOGIN OMANARVONTUNNON PÖNKITTÄJÄ JA ITSETAR-
KOITUS ?

Lehtisen Leena kirjoitti edelliseen Muinaistutkijaan varsin kärjekkään kannanoton suojelun tehostamisen puolesta. Löysin tekstistä kolme keskeistä sanomaa.

- 1) Muinaisjäännösten suojelu tehostuisi, jos tehtävät hajasijoitettaisiin maakuntiin Ruotsin mallin mukaisesti
- 2) Etelä-Savossa suojeluasiat ovat erityisen pahasti pielessä
- 3) Yliopistot eivät kouluta suojeluarkeologeja eivätkä ole kiinnostuneita Etelä-Savosta

Hajasijoituksesta on puhuttu iät ajat ja sitä on pidetty ratkaisuna jos jonkinlaisiin ongelmiin. Maakunta-arkeologin (kuka myöntää syyllisyytensä älyttömän termin MAAKUNNALLINEN ARKEOLOGI, ruots. landskaplig arkeolog, käyttöönottoon) virkojen perustamisen taustalla oli nimenomaan ajatus, että paikan päällä oleva arkeologi voi tehokkaammin toimia suojelun edistämiseksi. Näin toki onkin, mutta todellisempi ongelma on virkojen vähyys. Leena näkee vihreämpää ruohoa

länsinaapurin puolella: kaikki toimii ruusuisesti, kun suojelutehtävät on hajautettu. Siinä innossa kuitenkin unohdettiin, että Ruotsissa toimii arkeologin viroissa kolmisen sataa henkilöä. Jos meillä olisi käytettävissä sama määrä väkeä, olisi suhteellisen samantekevää, miten organisaatio olisi järjestetty.

Toisaalta voidaan esittää väite, että jos hallinto hajautettaisiin, tarvittaisiin perustellusti lisää väkeä. Ajatellaan, että päättäjät menisivät halpaan ja antaisivat rahaa. Näin voi ollakin: paikallistasolla voidaan ehkä löytää poliitikkoja, jotka ajattelevat rakasta kotiseutuaan, ja haluavat antaa omalle kylälle yhden arkeologin viran tai ehkä toimeenpanna tutkimusprojektin. Taustalta hiipii kuitenkin epäily - eikö hajautettu organisaatio ole keskitettyä tehottomampi, jos sillä täytyy perustella uusien virkojen perustamista.

En tällä pyri sanomaan, että vastustaisin suojelutehtävien hajasijoittamista. Mielestäni kuitenkin keskitetyllä suojeluhallinnolla on omat etunsa. Päätöksiä tehtäessä paikalliset intressit eivät pääse niin helposti vaikuttamaan. Voin vain kuvitella, miten paljon puhutun Rapolan kanssa olisi käynyt, jos sen suojelusta olisi ollut päättämässä Valkeakosken kaupungin virkamies.

Yhtä mieltä olen ehdottomasti siitä, että maakunnallisen suojeluarkeologin luonnollisin paikka on lääninhallituksen ympäristötoimisto. Siellä hän voisi ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon menneisyyden ja luonnon, suojella maisemaa. Hän voisi hyvin myös luokitella kohteita niiden merkityksen mukaan esimerkiksi valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti tärkeisiin muinaisjäänneksi nykyisen "säilynyt-eisäilynyt" -jaottelun sijasta, tai vaikkapa määrittellä monipuolisia kulttuurimaisemia yhdessä työtovereidensa kanssa.

Leena syytäisi - kumma kyllä - ns. pelastuskaivaukset museoviraston niskoille. Minä taas olen sitä mieltä, että

maakunnassa voitaisiin hyvin tehdä inventoinnin lisäksi myös pelastuskaivauksia. Leena haluaisi tehdä vain "museon omia tutkimuksia". Nyt ollaan siis siinä, että maakuntaarkeologi ei haluakaan suorittaa hänelle alunalkaen määriteltäviä suojelutehtäviä, vaan kohdistaa toimintansa omien intressiensä mukaisesti. Kaameat takavuosien epäilyni siitä, että maakuntamuseossa arkeologi toimii omansa ja museonjohtajansa mielenkiinnon sekä museonsa politiikan mukaisesti eikä siksi ole luotettavana apuna lakisääteisten tehtävien hoidossa, ovat käymässä toteen.

Eikö siis olisikin mielekkäämpää suunnata valtion varat lääninhallitukseen ja antaa museoiden mahdollisten arkeologisten intressien hoitua paikallisin varoin tai muinaismuistolain 15 pykälään perustuvien budjetein.

Leena esitti tekstissä - jos nyt oikein käsitin -, että muinaismuistolain pykälä 13 ja 15 pitäisi soveltaa tehokkaasti. Oliko sanoma se, että maankäytön suunnittelijat pitäisi velvoittaa kustantamaan inventointeja. Pykälät sanovat, että isoa YLEISTÄ HANKETTA suunniteltaessa tulee HYVISSÄ AJOIN OTTAA SELKO, tuleeko hanke koskemaan muinaisjäännöksiä, ja jos näin on, ilmoittaa siitä museovirastoon. Virasto on kuitenkin useimmilla Suomen alueilla ainoa laitos, joka voi antaa kyseiseen asiaan vastauksen. Oma ehdoton tulkintani tästä pykälästä on, että maankäyttäjän tulee ottaa yhteys museovirastoon tai muuhun asiantuntijaan (esim. paikalliseen museoon) ja kysyä, tunnetaanko alueelta muinaisjäännöksiä, EI KUSTANTAA NIIDEN ETSIMISTÄ.

Käytännössä jotkut kaavoittajat ja muutkin suuremmat "tuhoajat" ovat halunneet maksaa inventointeja välttyäkseen siitä tilanteelta, että muinaisjäännös löytyy töiden jo ollessa käynnissä, jolloin tällä kertaa täysin lakiin perustuva töiden pysäyttäminen tulee kalliiksi. Olisi kuitenkin ehdottoman tärkeää, että inventoinnit voitaisiin aina suorittaa valtion tai kunnan varoin ja systemaattisesti. Tämä tietysti veisi runsaasti resursseja, mutta olisi perustelumpaa, tehokkaampaa ja moraalisesti oikeampaa.

Sama koskee myös koekaivauksia. Mielestäni rahoittajan ei pitäisi maksaa siitä, että arkeologit selvittävät, onko kahden kvartsin löytöpaikka asuinpaikka vai ei, ja jos on, niin kuinka suuri. Tämä työ pitäisi aina voida suorittaa suoraan museovirastolle tai maakuntamuseolle budjetoiduin varoin. Maankäyttäjän vastuu tulee kuvaan mukaan vasta sitten, kun tiedetään kohteen rajat ja voidaan ilmoittaa, kuinka laajan alueen tutkimus tulee kustannettavaksi. Tämän jälkeen rahoittajalta peritään tutkimuksista neliöhinta, joka on arvioitu keskimääräisten tutkimuskustannusten mukaan. Näin rahoittajat eivät olisi eriarvoisessa asemassa - heille kun on liikuttavan samantekevää, onko kulttuurikerros 20 sentin vai metrin paksuinen. Tällä järjestelmällä voitaisiin myös perustella ainakin kaivausten johtoporukan palkkaamista pysyvään työsuhteeseen.

Käytännössä museovirastolla on jo toiminnassa ns. koekai-
vausryhmä, joka kuitenkin nykyisin näyttää enemmänkin suorittavan pieniä pelastuskaivauksia. Ryhmän/ryhmien määrää pitäisi lisätä huomattavasti - rahoitus saataisiin myöhemmin mainitsemaani neliöhinnassa takaisin. Vastuu "tyhjistä" kohteista jäisi valtiolle.

Koulutus sai Leenan tekstissä satikutia. Sivuutan tässä väitteen, ettei mikään yliopistoistamme halua "laajentaa re-
viiriään Itä-Suomeen päin". Leena lienee kirjoittanut tekstinsä ennen Punkaharjulla käymäämme keskustelua, jossa kyllä painotin omaa mielenkiintoani Itä-Suomea kohtaan ja kaavailujani laitoksemme intressien suuntaamisesta Saimaan seudulle. Myös Joensuussa lienee kiinnostusta - tosin kovin puhtaasti arkeologista projektia siellä tuskin voidaan pysyttää, kun opetusta ei ole.

Toinen juttu on suojelutehtäviin kouluttaminen. Yliopistot eivät perinteisesti olekaan pyrkineet kouluttamaan tiettyä ammattiin vaan antamaan opiskelijoille valmiudet, joita hyväksi käyttäen voi harjaantua eri tyyppisiin tehtäviin. Suojelutehtäviin kouluutuu siis tekemällä suojelutehtäviä.

Ainakin Helsingin yliopistossa on sitäpaitsi yhden opinto-
viikon laajuinen jakso muinaisjäännösten hallinnosta ja
hoidosta, mikä nimenomaan antaa suojeluun liittyviä valmi-
uksia. Eri asia sitten on se, pitäisikö lisäksi kouluttaa
"suhdetoimintaan" eli kertoa, keneen päättäjään kannattaa
ottaa yhteys, kun tarvitaan rahaa.

Mielestäni koulutuksen pitää erityisesti antaa opiskelijal-
le näkemyksiä arkeologisen aineiston arvioimiseen. Tämä ko-
rostuu, jos inventointiin voidaan tulevaisuudessa satsata
enemmän. Jos ne Mikkelin läänin nelinumeroisella luvulla
ilmoitettavat, aikojen kuluessa tuhoutuneet kohteet oltaisi-
siin löydetty inventoinnissa, olisi meillä ollut edessämme
yhtä monen kohteen arviointi tuhoutumisuhan tullessa koh-
dalle. Mikään voimavara ei olisi ollut riittävä niiden kai-
vamiseen, joten olisi ollut välttämätöntä tehdä radikaaleja
päätöksiä ja yksinkertaisesti jättää osa kaivamatta. Jotta
arkeologi on kykenevä tällaisten päätösten tekemiseen, hä-
nellä täytyy olla selkeä käsitys tutkimuksen tilanteesta ja
tarpeista sekä kohteiden käyttökelpoisuudesta tutkimuksen
tai yleisölle esittämisen kannalta. Tällainen valmius voi-
daan antaa vain riittävällä tutkijan työhön tähtäävällä
koulutuksella.

Joskus tulee mieleen, että arkeologeilla on suunnaton tarve
perustella oman olemassaolonsa oikeutusta. Itsetunto tuntuu
olevan heikoilla. Leenakin on sitä mieltä, että muinais-
jäännösten suojelu on erityisen huonoissa kantimissa juuri
hänen alueellaan Etelä-Savossa eikä kukaan edes ole kiin-
nostunut asiasta. Voi voi! Ehkäpä meidän pitäisi pyrkiä pi-
kaisesti tekemään syvälinen analyysi tieteenhaaramme ti-
lasta ja tavoitteista. Eikö olisi suurenmoista, jos kykeni-
simme kerrankin esittämään päättäjille edes melkein yksi-
mielisen käsityksen siitä, miten arkeologiaa tulisi kehit-
tää eteenpäin. Tähän ei mikään toistaiseksi esitetty mie-
tintö ole kyennyt. Pitäisikö Suomen arkeologisen seuran
tehdä tämä?

Markus Hiekkanen

PÄÄLLEKKÄISYYSFOBIA JA ITSETUNTO

Ari Siiriäinen nosti kissan pöydälle artikkelillaan Päällekkäisyysfobia (Muinaistutkija 2/90). Ongelman ottaminen esille on aina ajankohtaista, sillä siitä vitsauksesta kärsii moni joko subjektina tai objeksina tai molempina. Ehkäpä joku tunnistaa itsensä peilistä.

Päällekkäisyysfobian ilmentymät ja seuraukset ovat juuri niin negatiiviset kuin Ari kertoo, mutta hänen rajoittaessaan ongelman vain arkeologiaan ja arkeologeihin huomaa olevani selvästi eri mieltä. Päällekkäisyysfobia ei mielestäni ole yksinomaan arkeologien sairaus, vaan siitä kärsii koko tieteen kenttä. Tarinoita sen eri ilmenemismuodoista, yleensä kuvottavista, kuuluu kaikkien (tutkimus)laitosten käytävillä.

Koska samanlaisia kokemuksia on muilta tieteenaloilta, en usko, että Arin esittämä syy - arkeologian "suomalainen tutkimustraditio, jossa harvalukuiset tutkijat ovat toistaiseksi aina löytäneet oman pätemisen tarpeen tyydyttävän hiekkalaatikonsa" - päällekkäisyyspelkoon pitää paikkansa. Tarkkailtuani päällekkäisyysfobiaa vuosia olen joutunut käsitelykseen, jonka mukaan ilmiön takana on huono tai olematon itsetunto. Huonolla itsetunnolla varustettu ihminen saattaa esimerkiksi ladata tutkimusaiheensa omalla mitättömyydellään ja epäonnistumisen kauhullaan arvioiden olevansa alamittainen niin sanottujen tieteellisten odotusten suhteen. Hän tekee tutkimusaiheesta osan minuutta. Usein itselle asetettujen lupauksen ja vaatimusten lunastaminen siirtyy tulevaisuuteen - juuri itsetunnon heikkouden takia. Varsinkin tällöin "ikiomaa" aihetta tai aihepiiriä puolustetaan tunkeilijoita vastaan hurjuudella, jonka intensiivisyys on kääntäen verrannollinen itsetunnon määrään. Tunkeilijan koetaan ikäänkuin vievän senkin vähän, joka itsellä on. Useimmiten puolustus tehdään tunkeilijan selän takana ja käypänä

keinona on hänen leimaamisensa varkaaksi, joka on anastanut tai yrittämässä anastaa "ikioman" tutkimusaiheen tai alueen. Puolustuksen eettinen ja älyllinen taso on useimmiten niin käsittämättömän alhainen, ettei sitä ulkopuolinen aina edes voi ymmärtää vakavissaan tehdyksi.

Usein puolustus onnistuuikin - yletön aggressiivisuus ei voi olla vaikuttamatta pelottavasti. Aggressiivisuuden äkkivääryys ja intensiivisyys erehdyttää useat myös luulemaan, että tuollainen ihminen on psyykeltään vahva: eihän hän muuten voisi olla noin päälleikävä ja uskonvarma. Mikäli esittämäni tulkinta huonon itsetunnon merkityksestä päällekkäisyysfobian synnyssä on jotakuinkin paikkansa pitävä, ei ongelma älyyn ja yhteiseen etuun vedoten taida kuolla. Arin järkevä käsitys ("..erilaisten näkemysten ja keskustelemalla syntyneiden vaihtoehtoisten tulkintojen muodostama, koko ajan muuttuva kuva olisi paljon inspiroivampi..") ei välttämättä kiinnosta huonon itsetunnon omaavia ihmisiä. Rationaalinen perustelu joutuu väistymään, sillä heitä ajaa fobiaan ja siitä seuraaviin aggressioihin sellainen osa psyykeä, johon ei järjen hillitsevä vaikutus välttämättä yllä.

Mikä sitten voisi olla avuksi? Uskon, että oppiminen tuntemaan itsensä auttaa. On mahdollista, vaikkakin tuskallisen vaikeaa, tutkiskella itseään ja etsiä syitä tietynlaiselle käytökselle tai peloille. Kun oppii tunnistamaan reaktiot (päällekkäisyysfobia on vain yksi monista huonon itsetunnon ilmenemismuodoista), ne voi eristää ja eliminoida tai ainakin voi kieltäytyä käyttämästä niitä muita ihmisiä vastaan. Ei huono itsetunto itsensä tuntemiselle tietenkään häviä, mutta se opettaa suhteellisuudentajua ja kykyä erottaa rationaalinen käytös irrationaalisesta. Silloin viiihtyy paremmin ulkomaailman ja itsensä kanssa.

Janne Vilkuna

PEURAN MENTÄVÄ REIKÄ

Kaikki me tiedämme, että esihistoriallisten tutkimusaineiston saamiseksi säädettiin aikoinaan muinaismuistolakiin "houkutuspykälät", joilla varmistettiin, että esineen löytäjä saa kohtuullisen hyvän löytöpalkkion, jos hän haluaa lunastuttaa eikä lahjoittaa löytämänsä esineen. Mutta jossain kohtaa lipsahti ja syntyi eräänlainen porsaanreikä, joka alla kerrotussa tapauksessa osoittautui peuran mentäväksi.

On selvää, että kiinteä muinaisjäännös on yhtä arvokas tutkimukselle kuin irtain muinaisesine. Maksetaanko sen löytäjälle? Ei. Miksei? Niin ...

Maakunnassa esihistorian tutkimustyötä tehneenä totean, että kun näitä asioita edistetään yhteiseksi hyväksi, on neuvominen virkamiehen, tai kenen hyvänsä asioita tuntevan, tärkeimpiä tehtäviä. Kun tutkimuksellisesti arvokkaan kiinteän muinaisjäännöksen löytäjää (selvyyden vuoksi totean, etten tarkoita ammattiväkeä) ei tänä kaiken rahana mittaavana aikana noteraata irtaimen esineen löytäjän tavoin ja kun asiakkaita neuvoessa pitäisi periaatteessa useimmiten ajatella asiakkaan etua, maksimoida se, voisi se tällaisessa tapauksessa johtaa siihen, että asiakasta pitäisi kehoittaa olemaan ymmärtämättä, että kyseessä on muinaisjäännös ja rohkaista häntä kaivamaan kunnes hän löytää jotain. Vaan näinhän ei tietysti voi menetellä.

Mistä nämä ajatukset? Pihtiputaalta. Pihtiputaan ja Haapajärven rajan seudulla Muinais-Päijänteen lasku-uoman kohdalla on suon reunalla Koivukankaan muutamia vuosia sitten löydetty pyyntikuoppa järjestelmä eli hangas, jossa on puolen-toista kilometrin matkalla kolmisenkymmentä pyyntikuoppaa. Aiemmin Keski-Suomesta tunnettiin Saarijärven Lanneveden Paskomäen 17 pyyntikuopan hangas ja Jämsänkosken Talvilahden ja Santamäen hankaat, joissa on 20 ja viisi kuoppaa.

Pihtiputaan Muurasjärven ja Alvajärven välissä on joen varressa harjuiset hiekkakankaat, jotka päättyvät Peukaloisenniemen veteen putoavaan jyrkänteeseen. Syksyllä 1989 sain tiedon, että kankaalla on runsaasti kuoppia. Löytäjä, metsäteknikko Mauno Perälä tarjoutui ystävänsä Sulo Paanasen kanssa kartoittamaan Peukaloisen sekä Koivukankaan hankaan. Kartoitus osoitti, että Peukaloisen hankassa on n. 400 pyyntikuoppaa eli kyseessä on todella merkittävä muinaisjään-
nös - ainakin yhden vasarakirveen arvoinen.

Kun olin saanut kartat, joita miehet olivat tehneet kolme päivää, lähetin ne esihistorian toimistoon ja tiedustelin voiko virasto korvata miesten työtä jollain osuudella. Osoittautui ettei voi, kun eivät ole konsultteja jne. Keski-Suomen museo maksoi heille sitten yhteensä 1 600 mk (vrt. mitä kartoitus oli maksanut Helsingistä tai Jyväskylältä startaten), mistä meni lakisääteiset pidätykset eli asia on järjestyksessä, mutta jotain tässä jää kaipaamaan. Jollain tavoin täytyy saada aikaan muinaismuistohallintoon liittyvä käytäntö, joka mahdollistaa myös tällaisten esimerkin mukaisten harrastajien työn palkitsemisen. Ikäväähän se on, mutta tänä kaikenmaailman huikeiden kultturi- yms. rahapalkintojen aikana kohtuullinen löytöpalkkio kuuluisi myös kiinteiden muinaisjään-
nösten löytäjille. Ja jos joku harrastaja-arkeologi alkaisi harrastaa ihan ansiomielessä, niin olisiko se tässä harvaan inventoidussa maassa kovinkaan suuri vahinko?

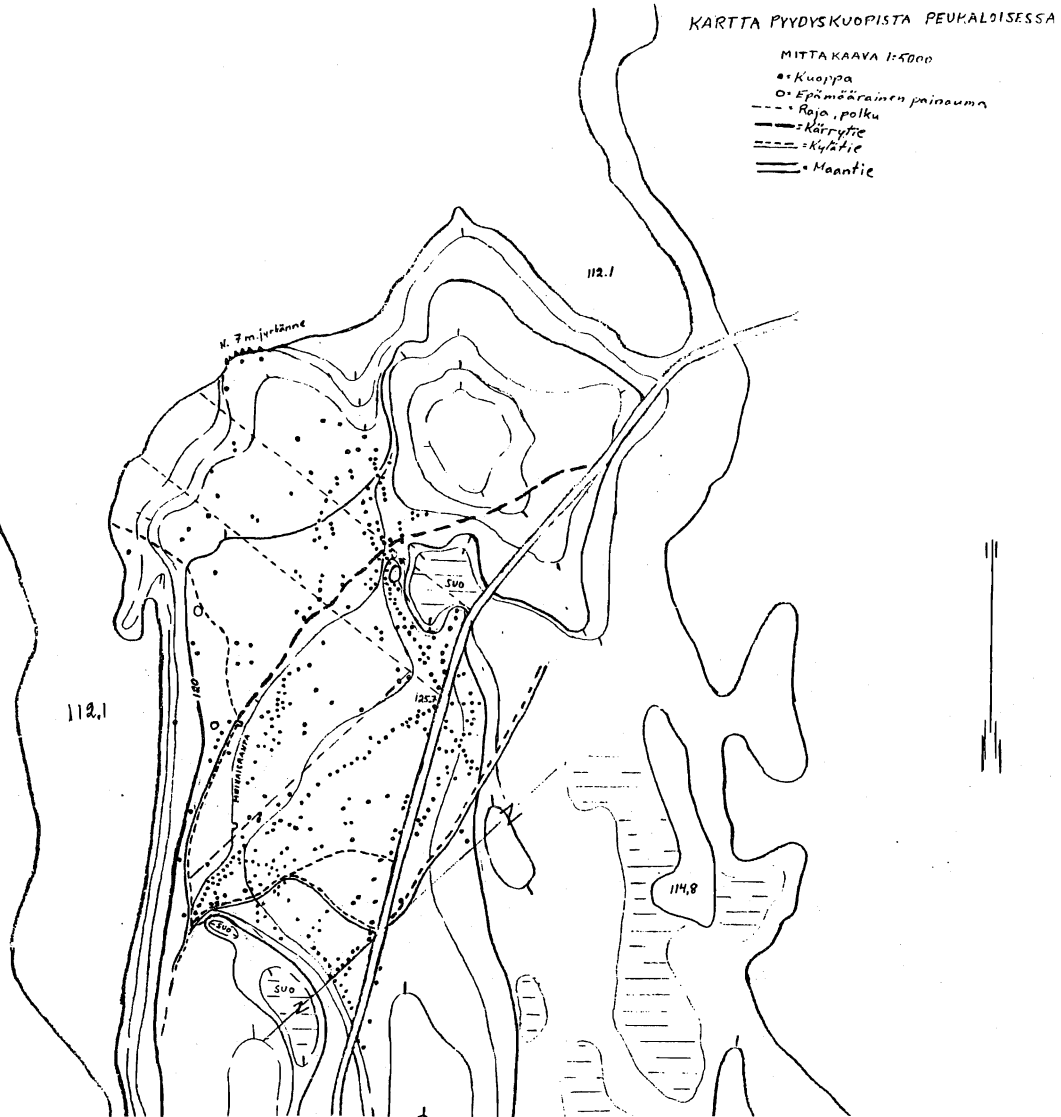
P.S. Hankaat eli pyyntikuopastot tuntuvat lapinraunioiden tavoin olevan muinais-
jään-ryhmä, joka ansaitsisi enemmän huomiota. Ruotsissa tutkittujen ajoitukset ovat asettuneet aikavälille 7000 BC - 1700 AD.

KARTTA PYYDYSKUOPISTA PEUKALOISESSA

MITTA KAAVA 1:5000

- Kuoppa
- Epämääräinen painuma
- Raja, polku
- - - Kärrytie
- ==== Kylvätie
- ==== Maantie

Pihtiputaan Muurasjärven ja Alvajärven välinen Peukaloisenkankaan pyyntikuopasto. Mitanneet ja piirtäneet Mauri Perälä ja Sulo Paananen. Jokainen piste on pyyntikuoppa.

Sivot leväluhtalaiset olivat suomalaista sukujuurta

Jorma Korhonen

Uusi muinaistutkimus tietää suomalaisten asuneen Suomessa kampakeraamiselta kivikaudelta saakka. Mutta tutkimus ei selvitä, millaisia suomalaiset olivat silloin tai myöhemminkään esihistoriallisella ajalla.

Isonkyrön Leväluhdan lähteestä nostetut noin sadan pienikokoisen ihmisen luut voivat pian antaa valaistusta asiaan. Arvoitukselliset leväluhtalaiset elivät suurten kansainvaellusten kauden lopulla 1 400 vuotta sitten.

Luiden, erityisesti hampaiston, periytyvät ominaispiirteet osoittavat leväluhtalaisten kuuluvan suomalais-ugrialaisten kansojen ryhmään.

"Joko itse suomalaiset olivat vuoden 600 jKr. tienoolla pieniä tai siroja tai leväluhtalaiset olivat jotain muuta

Kyrönmaalla elänyttä suomalais-ugrialaista kansaa", luita Tukholman yliopistossa viime vuodet tutkinut osteologi **Tarja Formisto** väittää. "Muita vaihtoehtoja ei ole."

Hän vakuuttaa myös, että Leväluhdan lähde on hauta eikä uhripaikka, kuten tähän saakka on yleisesti arvailtu ja uskottu. Lähteessä oli molempia sukupuolia ja kaikkia ikäryhmiä kuin hautausmaassa. Mitään viitteitä uhraamisesta ei ole löytynyt, ei liioin väkivallan merkkejä.

Lähteen vainajista on kirjallista tietoa 1600-luvulta saakka. Muinaistutkijat ovat karvanneet ja pohtineet lähteen salaisuuksia toistasataa vuotta. Yhtään teoriaa ei ole todistettu aukottomasti toteen. Leväluhtalaisia ei ole osoitettu Pohjan Akan orjiksi, ei saamelaisiksi, ei keski- tai eteläeurooppalaisen kauppayhteisön jäseniksi.

Tutkija toivoo tieteen eri alojen yhteistyötä vesihaudasta nostettujen luiden alkuperän selvittämiseksi

Luut tuodaan näytteille Heurekaan

Formiston teorian mukaan Etelä-Pohjanmaalla eli 600-luvulla kaksi kansaryhmää ja kulttuuria. Toisen tapana oli polttaa kuolleensa tullella, joihin upotti vainajansa veteen. Seudulta on löydetty ja tutkittu monia 300–600-lukujen polttohautoja. Vesihauta on tavattu Leväluhdan lisäksi samalta rannikolta Vöyrin Källdamästä, jonka seitsemän vainajaa ovat leväluhtalaisten kokoisia ja näköisiä ja peräisin samalta ajalta.

Monet muut tutkijat pitävät ajatusta veteen hautauksesta vieraana. Löytöjä on niin vähän. Pohjois-Saksasta, Tanskasta ja Skoonesta on löydetty suohautoja, mutta niissä on vain yksi vainaja. Neuvosto-Karjalasta sen sijaan on löydetty lähdehauta,

jossa on toistakymmentä vainajaa. Pulmana on, että löytö on mesoliittiselta kivikaudelta, lähes 10 000 vuoden takaa.

Formisto ei sijoita leväluhtalaisia toistaiseksi millekään suomalaisen sukupuun oksalle, ei saamelaisenaan joukkoon. "Mutta millaisia olivat hävinneet suomalais-ugrialaiset kansat ja kulttuurit? Mitä tiedämme esimerkiksi permiläisistä?" hän kysyy.

Syrjänit ja votjakit muodostivat vielä 600–700 jKr. kielellisesti yhtenäisen permiläiskansan. Sen maan Perma, ulottui Vienanmerestä Uralille ja samojedien alueelle. Novgorod nujersi Perman lopullisesti 1100-luvulla, ja runsaslukuinen kansa venäläistyi.

"Kenties jokin permiläisryhmä sai syyn lähteä asuinsijoiltaan, kuten monet ihmisryhmät nykyäänkin, ja päätyi vaikkapa Kyrönmaalle", Formisto päättelee.

Hän haluaisi perehtyä neovostolittolaiseen luuainestoon ja tutkustustietoon, vaikka se olisi erilaisen normiston vuoksi kuinka työllistä. Leväluhtalaisten tavattoman pieni koko vaikuttaa muiden mittauslosten vertailuun ja luututkijoiden matemaattisten kaavojen soveltamista heihin.

Keskimitta on 158 senttimetriä, monet naiset ovat alle puolitoistametrisiä.

Formisto toivoo laajaa eri alojen tutkijoiden välistä yhteistyötä ja aineistojen yhdenmukaistamista. Silloin ehkä saataisiin kuulla, millaisia ihmisiä Kyrönmaalla ja muualla maassa asui esihistoriallisina aikoina.

Leväluhtalaisten siroja kalloja asetetaan näytteille Heurekaan tiedekeskuksessa Tikkurilassa maafiskuun alussa avattavaan suomalaista rautakautta kuvaavaan näyttelyyn.

Näytteille tulee muun muassa viimeisessä kaivauksessa 1983 löydetty miehen kallo, jossa oli vielä joksennkin selvähahmoiset aivot tallella. Kaivausta johtanut tohtori **Aarni Erä-Esko** yritti saada sensaatiomaisena pitämänsä löydön alan asiantuntijoiden käsiin, mutta patologit kieltäytyivät tutkimuksesta, "ellei tapaukseen liity rikosta".

Sapenkarvaisiksi patinoituneet aivot odottavat edelleen tutkijaa museovieraston hyllyssä kahdessa punajuuripurkissa sprihin säilötyinä. Arkeologi Erä-Esko on eläkkeellä ja sadattelee lauhattomassa vimmas-

sa tutkimuksen typerää hajanaisuutta. Eläkkeellä oleva professori Matti Bergström aikoo perehtyä aivoihin sopivan tilaisuuden avaututtua.

Yksi ehjimmistä Levälühdan kalloista oli vuosikymmeniä esillä Isokyrön kotiseutumuseossa. Tarja Formisto näi määrittä sen 30–40 vuoden ikäisen naisen kalloksi. Mutta leikaluu oli miehen. Oikea leuka löytyi irrallisten luiden joukosta. Kun se sijoitettiin paikoilleen ja nivelilleen, kallokau-nottaren hymy parani huomattavasti. Erään toisen naiskallon Formisto koki sen neljästä eri kaivauksesta peräisin olevista osista.

Heurekaan tulee myös kallo, jossa otsaluun sauma on auki, vaikka kallo kuului aikamiehelle. Sauma kasvaa yleensä umpeen parin vuoden ikään mennessä, mutta joillakin se jää ainiaaksi auki. Sinänsä viaton ja vaaraton ominaisuus on periytyvä.

Uusia, pitkälle kehittyneitä meneelmiä käyttävät perinnöllisyystutkijat ovat kiinnostumassa leväluhtalaisista. DNA-tutkimuksella on mahdollista tavoittaa hyvin yksityiskohtaista tietoa vanhoista luista. Tutkijat otaksuvat voivansa paljastaa periytyviä sairauksia ja löytävänsä kenties nykyisiin suomalaisiin ulottuvia heijastumia.

Raskas työ köyristi selän

Geneettinen perimä kulkee selkeästi hampaiden ominaisuuksissa. Suomalaisen etuhampaat ovat yksijuurisia. Ne putoavat, kun lihaskisto ympäriltä häviää. Leväluhtalaisten hampaille on käynyt juuri niin. Hampaat on hävinnyt lähteeseen ja ympäröivään peltoon tutkimuksen kannalta vahingollisen paljon. Satunnaisten kävijöiden otaksutaan poimineen ni-

tä ja muitakin luita aikojen kuluessa mukaansa.

Jäljellä olevista hampaista näkee, että niillä on tehty paljon työtä. Toistaiseksi ei kuitenkaan ole saatu luotettavaa menetelmää, jolla voitaisiin selvittää yksityiskohtaisesti muinaisihmisten ruokavalio, olivatko lihansyöjiä vai kaikkiruokaisiako olivat.

Tarja Formisto poimi valtavasta luuaineistosta ehjiä ja vankkoja selkänikamia. Mutta joukossa on myös pahasti terstaantuneita kuin vasaralla litteiksi taottuja tukirangan osia: ”Tältä näyttää raskaassa työssä vammautunut nikama. Rustolevy on kadonnut ja luut kasvaneet yhteen. Selkä on tullut lopulta köyryksi.”

Yleisesti ottaen leväluhtalaiset näytävät terveiltä. Vainoja tai sairauksia näkyy vähän. Muutamilla on sormivammoja. Parissa pitkässä luussa erottuu hyvin parantunut murtuman jälki, josta voi päätellä, että hoitotaito osattiin. Yhdessä kallossa on näkyvissä luuhun saakka ulottuneen korvatulehduksen merkki ja yhdessä lekaluussa parantunut leukaluuvamma. Vauriojälkiä tutkitaan vielä röntgenkuvin.

Kalloja on kokoelmassa 70. Osa jää vajaksi puolikkaiksi. Lasten munanukuorta muistuttavat ohuet päänluut ovat useimmiten väänntyneet ja niiden kokoaminen on mahdotonta. Monista aikuiskalloista puuttuu kasvo-osan luita. Kasvonpiirteitä ei luiden perusteella voi hahmottaa kuin hyvin karkeasti, jos lainkaan. Maailmalla on tosin tutkijoita, jotka väittävät osaavansa piirtää näköiskuvan kallon nojalla. Leväluhtalaisten kallot ovat säännönmukaisesti pitkiä. Otsa on kapea, usein matala.

Seurakunnat estävät tutkimusta

Formisto vertaa kalloja neuvostoliittolaisen aineiston lisäksi pohjoismaisiin ja pohjoissaksalaisiin tutkimustuloksiin. Mittaukset ja tilastot antavat vertailulle pohjaa. Hän aikoo koota hajallaan olevan suomalaisen muinaisluuaineiston etsiessään vastausta leväluhtalaisten salaisuuteen ja perimmäiseen kysymykseensä: millaisia olivat suomalaiset, olivatko kaikki samanlaisia?

Suomesta on talletettu 30–50 rautakautista polttamatonta luulöytöä. Osa on museossa, osa muissa kokelmissa. Lääketieteelliset, antropologiset ja rotututkimukset kukoistivat 1920–30-luvuilla, ja silloin aineistoa kertyi yliopiston anatomian laitokseen. Kokonaisuukaa ei ole toistaiseksi kenelläkään.

Rautakautisista polttohaudoista löytynyt aineisto osoittaa suomalaisen polttohautauksten poikenneen skandinaavisista. Ruotsin polttohaudoissa ei ole lapsia, suomalaisissa on. Mälärin laakson 600-luvun haudat ovat rikkaita. Kansa oli Rooman valtakunnan kanssa käydyin turkiskaupan ansiosta väraus.

Pohjoismaissa, Ahvenanmaallakin, 400–800-lukujen ihmishaudoista löytyy runsaasti eläinten luita, Suomessa ani harvoin. Huittisista tosin löydettiin miehen haudasta 14 koiran luita. Eräästä toisesta polttohaudasta löytyi 60 karhunkynnyttä. Joissakin on hylkeen kynsiä ja joskus ilveksen kynnet, aivan kuin vainaja olisi ollut poltettaessa taljaan käärittynä.

Leväluhdan lähistön, Etelä-Pohjanmaan, polttohaudoissa on lähes aina monta yksilöä, Etelä- ja Loonais-Suomen haudoissa yksi.

Tarja Formisto mieli mittailemaan ja tutkimaan luita, joita keski-ikäisiä kirkkoja ja kalmistoja korjattaessa väistämättä tulee esiin. Näin hän saisi vertailuaineistoa leväluhtalaisilleen. Kirkko ja seurakunnat torjuvat tutkijan toiveet kerta kerran jälkeen vetoamalla kristinopin tulkintoihinsa ja vainajien rauhaan. Väyryn Kälde-mäen luistakin osa oli saatettava seurakunnan vaatimuksesta kirkkomaa-

Julkaisuja

Tiede 2000 6/1990:ssä oli seuraavat esihistoriaa käsittelevät artikkelit:

Tuija Rankama: Kun lohi nousi jokeen. (Lapin kivikautta Utsjoen Ala-Jalven asuinpaikkatutkimusten pohjalta)

Anne Vikkula: Maa kääntyi koukulla. (Sääksmäen Rapolan muinaispelto)

Marianne Schauman-Lönnqvist: Vauras puolusti omaisuuttaan. (Janakkalan Hakoisten linnavuoren lähitienoon rautakautta)

Eeva-Liisa Shulz: Vanajan rannalla kukoisti kauppa. (Hämeenlinnan Varikkoniemi)

Ulla Lähdesmäki: Liedon Vanhalinna (myös ruotsiksi). Turun maakuntamuseon museotiedote 2/1990.

Kristiina Korkeakoski-Väisänen: Yleispiirteitä kivikauden keramiikka-astioiden valmistuksesta ja käyttötarkoituksesta (myös ruotsiksi). Turun maakuntamuseon museotiedote 3/1990.

S I S Ä L L Y S

Kokouskutsu.....	1
Vaalikokouksen esityslista.....	2
Rautainen päivä Kuralassa.....	3
Saksittua.....	5
Suomalais-Neuvostoliittolaisen arkeologisymposiumin "Suomalaisugrialaisten ja slaavien kulttuuriperintö" Tallinnassa 10.-16.5.1990.....	6
Ihmiset kohtaavat - Leena Söyrinki-Harmo.....	7
Suojelu - arkeologin omantunnon pönkittäjä ja itsetarkoitus? - Anne Vikkula.....	12
Päällekkäisyysfobia ja itsetunto - Markus Hiekkänen....	17
Peuran mentävä reikä - Janne Vilkuna.....	19
Saksittua.....	22
Julkaisuja.....	24